

1313

Handwritten text, possibly a library stamp or title, including the words "BIBLIOTHECA" and "MUSEUM".

ԹՈՒՂ Թ ՀՈՎ ՈՒՆԿԱՆՆԵՐ

1313

ՏԵԼՈՒՆ ԱՆՏՈՒՆԻ ՊԵՏՏՈՒԹ Թ.

ՊԱՏՐԻԱՐԻՒՅԻ ԿԵԼԵԿԵՐՈՅ

Կաթողիկոսի Հայոց Աղղափառաց

առ Աստուածարեալ

1313

Արքեպիսկոպոսունա եւ Եպիսկոպոսունա եւ առ ամենայն Դասս
Յ. Սարգսապետաց, Երիցանց եւ Վանականաց եւ Համօրէն
Հաւատացելոց
Կաթողիկոսական Վիճակին:

ԿԼԿ
1023

Դիւան
Արքեպիսկոպոսանի
Դանիք — Մարտիրոս

Հռովմ. Յուլիւ. 1867.
Տպագրութիւն Ա. Ժ. Տարածման Հաւատոյ.
Տեղաւթեամբ Ընկ. Պետրոսի Ասպետի Մարիեթթի:

ՅԻՄՈՒՄ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԾԱՌԱՅ

ԱՆՏՈՆ ՊԵՏՐՈՍ Թ. Պատրիարք Տանն Ալեկիոյ,
կաթողիկոս Հայոց Ռզղափառաց հաստատեալ ի սուրբ Գա-
հէն Հռովմայ, պատուական Աղբարց Սերոյ աթուակցաց՝
Արքեպիսկոպոսաց եւ Ապիսկոպոսաց եւ ամենայն Ռեթի Սրբոյ
Ակեղեցւոյ՝ Արդապետաց եւ Արիցանց եւ Անականաց եւ
ամենայն Հաւատացելոց որդւոց Սերոյ սիրելեաց Հորհրդ, սէր
եւ խաղաղութիւն յԱստուծոյ հօրէ մերմէ, եւ ի Տեառնէ
Յիսուսէ Քրիստոսէ :

Տեղեակ էք, ամենապատիւ Աղբարք, եւ սիրելի Որդեակք,
թէ քսան եւ հինգ տարիէ հետէ ինչ ծանր բեռ մեր ուսերը
կը ճմլէր, յորմէ հետէ Վախախնամութեան անքնին կարգաւո-
րութեամբ եւ Աւաքելական Աթուոյն անօրէնութեամբը Վա-
խագահական վիճակը Սերի յանձնուեցաւ : Առկանգակ աս ժա-
մանակն ուրիշ բան մը դիտած չենք, բայց եթէ Սեր տկար
զօրութեան չափուն համեմատ՝ կաթողիկէ Ակեղեցւոյ օգտին
գիշեր ու ցորեկ ծառայելով՝ Աստուծոյ մեծագոյն փառքը յառա-
ջագէմ՝ ընելու ջանալ : Ասոր հոգ տարած ենք, եթէ չենք սխա-
լիր, թէ Սեր ամէն դիւբութիւնները զոհելով եւ թէ ոչ ինչ
աշխատութիւն ինայելով : Աս վիճակին նորութիւնը, անոր մէջ
գտնուած տարրներուն անորոշ հանգամանքը, ընկերական յարա-
բերութեանց ալէկոծ կացութիւնը, բոլորն ալ հասարակ կարգի հո-
վուական պաշտօնէն դուրս ծանրութիւններ առջեւնիս հանած
են : Աղէկ գիտէք, ամենապատիւ Աղբարք, թէ ինչպէս Արեւ
եւքի մէջ, հիմակուան հանգամանաց համեմատ, Հովիւ մը հո-
գւոց տեսուչ ըլլալու ատեն, ստիպուած է չէ թէ մինակ ժողովրդեան
կրօնական եւ մտաւորական զարգացման պայմանները ինամեղու,

Հապա նսեւ կենցաղական վիճակին դժուարութիւնները՝ որոնք քիչ չեն, ձեռքէն եկածին չափ հոգալու: Բայց այսմ' Աստուած իր ողորմութիւնը պակաս չըրաւ մեր սիրելի ժողովրդեանը, երբոր քանի մը հիմնարկութիւններ յաջողցուց չէ թէ մինակ մայրաքաղաքիդ, հապա նսեւ գաւառաց մէջ, որոնք գլխաւորաբար Աստուածային պաշտաման՝ կրօնական եւ ուսումնական կրթութեան եւ տկար սեռին աւետարանական կտաւրելութեանը յատկացած հիմնարկութիւններ են. եւ ասոնք կրցան եւ աւելի եւս դեռ կրնան Աստուծոյ օրհնութեամբը՝ կրօնական, բարոյական ու մտաւորական զարգացում մը՝ յաւաջ բերել ողջամիտ սկզբանց վրայ հիմնուած կարգադրութեամբ եւ գաւառաբարակութեամբ:

Չէ թէ մինակ Սեբաստիա իճակին, հապա պարագաներն անանկ բերին, որ անկէ դուրս ալ՝ Եկեղեցւոյ օգտին համար Սեբաստիա ձեռքէն եկածը չզլանանք, երբոր Օսմանեան Բարձր Տէրութեան մէջ գտնուած որ եւ իցէ լեզուի ու ծիսի Ուղղափառաց Արօնական-աղբային գործոց հոգացողութիւնը իրենց խնդրանոցը համեմատ, յանձն առինք՝ որ Բարձրագոյն Վրան առջեւ հոգանք:

Հազիւ կրնար Սեբաստիա չափաւոր զօրութիւնն ասոնց դիմանալ, երբոր նոր եկեղեցական դէպք մը յանկարծ ուրիշ ասպարէզ մը բացաւ Սեբաստիա: Արդէն Բարեյիշատակ Պետրոսի Ութերորդի մահուամբն այրիացած էր ան Աթուր, որնոր հարիւր քսան տարիէ աւելի իբրեւ նոր ու գալար ճիւղ մը օրէ օր կը զարգանար, այսինքն Բենեդիկտոս Չորեքտասներորդ ամենիմաստ Վահանայաւելեան նորոգած Տան Աղիկիոյ Աթոռակոսութիւնը՝ որուն առողջ վարդապետութեան հիւթով ուռճացեալ բարունակները շատոնց հովանի կը ձգէին իրեն քովը հերձմամբ դուստցած բնոյն վրայ: Սոյն Աթոռակոսական վիճակին Ապիսկոպոսունք անցեալ տարի սեպտեմբեր ամսուն մէջ Օրմմար գումարեցան, ուր որ ցայժմ կաթողիկոսունք կը նստէին, արեւելեան եկեղեցւոյ կանոնաց համեմատ իրենց Հովիւ մ'ընտրելու: Այլ կրնայ Աստուծոյ խորհուրդները քննել, ինքնաշարժ եւ բարեյօժար կամօք կը միաբանին Սեբաստիա նուազութիւնը Աթոռակոսութեան Աթոռոյն պատշաճ տեսնելու՝ դիտելով երկու վիճակաց Աղիկիոյ կաթողիկոսականին, ու Պօլսոյ Վախագահականին միութիւնը:

Առաջիկա անգուդական էր այս Վախագետաց վեհանճարութեան, եւ եկեղեցւոյ ու ժողովրդեան բարեոյն համար ցուցուցած զօհոյութեան օրինակը: Այո՛, Սեբաստիա ալ հանրութեան հետ կը

տեսնէինք՝ որ այս նախախնամական դիպումածը կաթողիկէայ Հայ
Նկեղեցւոյ, դուցէ բոլոր Արամեան տոհմին կրնայ փրկուէա
դարագլուխ մը ըլլալ: Բայց Սէր ակարութիւնն առ բարձր
կոչման համեմատ չգտնելով յուսոյ եւ անվտանգութեան մէջ քիչ
չէինք ծփար, երբոր ամէն կողմանէ քաջաւերութեան ձայներ
Սեղի կը հասնէին որ եւ իցէ կարգի անձինքներէ, որոնք առ
վիճակներուն միութենէն քիչ բարիք չէին սպասեր: Աոյն իսկ
Բարձրագոյն Տէրութիւնը սոյն Աթուներուն միութիւնը բու
վանդակ Հայ հասարակութեան համար բարօրութեան առիթ
մը սեպելը Սեղի չը դանդաղեցաւ յայտնելու:

Թէ այսպիսի ծանր պարագայից մէջ ի՞նչ էր Սէր պարաքը,
չէինք կրնար անդիտանալ, ամենապատիւ Նղբարք: Պարաքերնիս
ու բաղձանքնիս էր նորէն կոխել ցնծալից ան յաւիտենական ճամ
բաները, զորոնք Սէր լուսաւորութեան Հայրը բացած է՝ երբոր
իրեն եւ իւր յաջորդացը համար Հայաստանէն Հում գիմեց: Այլ
մեզմէ սա վարդապետութեամբ առգորուած չէ, Սիրելիք, թէ
հոս Աւիայեան Աթուն է հովուական իշխանութեան կենդրոնը,
եւ թէ հոսկէ իրաւասութեան վասկներն ամէն երկիր կը վազեն,
եւ թէ խախուտ է ամէն շէնք, որնոր Պետրոսի վիմի վրայ շինուած
չէ. եւ կը ցրուէ, ով որ անոր հետ չի ժողլեր: Աւաթ ամենուդ
բարեմաղթութիւններովը բեռնաւորուած հոսանք առ Յաւի
տենական Վաղարք, ուր ամէն կողմանէ՝ մասնաւորաբար անմահ
յիշատակներու արժանի Արքայան Վահանայապետէն Հայրական
ինամբ եւ Հաւատոյ Տարածման Դոկովոյն Վահերէց Ասեմա
պատիւ Ներանաւորէն եւ ուրիշ առեւտակալ Ներանաւորներէն սէր
եւ ընդունելութիւն գտնելէն ետքը վերջապէս կրկին վիճակներուն
միութիւնն ընդունուելով մէկ Աթողիկոսական վիճակի ամփոփու
եցաւ: Ասանկ Նկեղեցւոյ գերագոյն Ահապետը Պիոս Թ. իր
առաքելական իշխանութեան լրութեամբը վերապին Տանն Արիւ
կիոյ Աթողիկոսութիւնը հաստատեց, Աթողիկոսական Նկեղեցին
անանկ քաղաք մը փոխադրելով՝ որնոր բոլոր Արեւելքի մէջ առա
ջինն ըլլալով եկեղեցական գործաւնութեանց մեծ գիւրութիւններ
կուտայ: Ամոցս 12 եւ 13 ին վատիկանեան Պալատան մէջ վսեմա
խումբ ծիրանազգեստ Աարդինալաց եւ բաղմաթիւ աղգային Նախ
կոպոսաց եւ ուրիշ արեւելեան Պատրիարքաց եւ արեւմտեան Ն
պիսկոպոսաց առաջիկայութեամբ այն կրկին մեծաշուք հանդէսը
կատարուեցաւ՝ որնոր Բարեյիշատակ Աբրահամու կամ Պետրոսի

Ա. Արեւիկոյ Աթոռիկոսին վրայ Բենեդիկտոս Ժ.Պ. Վահանա-
յապետէն 1742 ին. կատարուած էր, ան Պալիունը Սեր ան-
արժանութեանը արուելով՝ զորնոր մեր Պաշլաունի Աթոռի-
կոսներէն սկսեալ ամէն օրինաւոր Աթոռիկոսք առաքելական
Վահէն ինդրեցին կամ կրեցին, իբրեւ իրենց նոյն Վահուն
ունեցած հնազանդութեանն ու սիրոյն, եւ իրենց Աթոռիկոսու-
թեան պաշտաման լրութեանը նշանակ:

Աս ըլլալու ատեն ինչպէս յառաջունէ վտառ էինք, Առա-
քելական Աթուր մեր հնուցմէ ունեցած, եւ օրինաւորապէս գոր-
ծածուած էական արտօնութեանց պակսութիւն մը չընելով ամէն
բան վերատին հաստատեց, հայրաքար նախահոգ ըլլալով միանգա-
մայն որ ապագայ ժամանակաց վաճառակից վրդովմամբը չկրնայ
դիւրաւ հերձուածոյ հոգին արտօնութեանց պատրուակաւ իրեն
ճարակը գտնել, այս նախադրուշութեան անօրէնութիւնը ուրիշ
ամենայն Արեւելեան Պատրիարքութեանց ալ տարածելով:

Աստի չէ թէ արժանաւորութեամբ մը, այլ Աստուծոյ անմե-
կնելի կարգադրութեամբը Տանն Հայոց Աթոռիկոս եւ Սրբոյն
Գրիգորի Աթուոյն Յաջորդ ըսուելու վիճակը Սեղի ինկած
ատեն, որուն նախ դիմենք, Աստուածատէր Աղբարք՝ աթուակիցք
Սեր Արքեպիսկոպոսունք, եւ Ապիսկոպոսունք, բայց եթէ Չեղի,
աղաչելով որ Չեր աղօթքովը ու գործքովը չդադրիք Սեղի աջա-
կից ըլլալէն, որպէս զի ինչպէս հօտը, նոյնպէս հոգը հասա-
րակաց ըլլայ: Ամէն բանէ յառաջ՝ չմոռնանք, պատուական
Աղբարք, թէ շատ մեծագին աւանդ մը մեզի յանձնուած է,
տէրունական հօտին անանկ մէկ մասը՝ որուն վրայ Առաքե-
լական Աթուր այնչափ հայրական հոգ տարած է: Աս Հայ
Ազգայնաւ ժողովուրդը՝ որնոր այսօրուան օրս Սեր հովուական
հսկողութեան տակ է, առանձին կերպով մը Հռոմայ Վահա-
նայապետաց բազմավաստակ քրտինքովը պատրաստուած եւ դաս-
տիարակուած է, զորնոր իրենց դարուց ի դարս շարունակած ան-
սպառելի առաքելական եւանդեան եւ երկայնամտութեան զարմա-
նալիքներովը վերջապէս ճշմարտութեան ու եկեղեցական մար-
մնոյն հետ միութեան ստացած են: Իրենց առ Աստուած եւ առ
ընկերն ունեցած բազմահար սէրը՝ առիթ չանցուց զորնոր չգոր-
ծածեց՝ մեծաւ մասամբ ազխտութեան մատնուած եւ ժամանակաց
դժուարութեան պատճառաւ անկանոն վարժած կղեր մը, կամաց
կամաց լուսաւորելու սրբելու եւ զարգարելու: Աս նպատակը

միշտ անոնց աչքին առջեւն էր, երբոր ուխտաւոր պանդուխտներուն բանակները դէպ ի Նրեւելք ճամբելու կը յորդորէին, եւ հոգեւորապէս կը զինէին: Վիւանները լեցուն են իրենց թուղթերովը, որոնք մի եւ նոյն աստեւ թէ՛ իրենց քաղցրութեան ու չափաւորութեան, եւ թէ՛ երբէք մոլորութեան դիւրահաւան չը գտնուելու զարմանալի ապացոյցներով լեցուն յիշատակարաններ են: Իրենց նուիրակները Սեր Հայրապետաց ու թագաւորաց քով ասէպ Նաաքելական յորդորները կը յեղեղէին: Արջապէս իրենց կարգադրութեամբն էր՝ որ սրբակրօն եւ զխնական Ակեղեցականներ խումբ խումբ Սեր հարցը քով կը հասնէին, թագաւորական պալատէն մինչեւ գիւղականաց խրճիթը շնորհք, բարեաց օրինակ եւ ողջամիտ վարդապետութիւն ամբողջ եւ մէկալ կողմանէ միշտ խորագոյն ուսման բերում ունեցող Հայ հանձարոյն համար Ակեղեցական գիտութեան գանձերը առջի անգամ Նրեւմուտքէն բերին: Այն Նրեւելքի վրայ նոր աղէտներ հասնելով՝ ամէն տերմանուածը չբուսաւ, ի վերայ այսր ամենայնի նոյն ապարակին համար երբէք չդադարեցան հոգալու Հռոմայ Վահանայապետք ամէն ժամու մշակներ խաւրելով, կամ Նղգային աղայք Նրեւմուտք ողջամիտ վարդապետութեան, բարի վարուց և գիտութեանց մէջ կրթելով:

Աստի կրկին է աս հօտին նկատմամբ Սեր պարստականութիւնը, այսինքն չէ թէ մինակ պահել հօտն, այլ նաեւ բազմացունել, եւ աս կրկին նկատմամբ պատասխան ունինք ապու թէ անդին Սեր երկնաւոր Հովուապետին, թէ հոս անոր Փոխանորդին: Այն մէկ կողմանէ Նստուածային գաղանի վճռոց առջեւ կը խոնարհինք հեթանոսաց Նաաքելոյն հետ սրտերնիս ցաւելով Սեր եղբարցը համար և ողբալով թէ՛ ինչու? Սեր ժողովրդեան լրումը երկնաւոր կոչման ետեւէն չգնաց, մէկալ կողմանէ եւս աւելի արիութեամբ մէջքերնիս պիտոր պնդենք ամէն դժուարութեանց դիմագրաւ ըլլալու որպէս զի վարախին մէջ գտնուածներն որ ըստ օրէ լաւագոյն անունդ ունենան, և Պետրոսի ցոյցն անսաստելով հեռացեալները հոն դառնան ուր որ սկզբնաբար կը գտնուէին:

Նոյն Հռոմայ Վահանայապետաց գործքը Սերի օրինակ ու խօսքերը յորդոր են՝ որ յայտ երբէք յոյսերնիս չկորենք, մտածելով որ Նստուծոյ ողորմութեանը չենք կրնար ժամեր ու օրեր սահմանել, և ոչ մէկ վայրկեան մը անոր ձեռքը կարծրցած կրնանք երեւակայել: Պատուական Աղբարք, արդէն Նստուած

իր միութարութեան ճաշակն սկսած է մեղի զգացունելու : Այն ան
բրախնքները, նաև արիւններն իսկ, որոնք արդարութեան, ճշմար-
տութեան և եկեղեցական միութեան համար թափեցան, չէին կրնար
աս ժողովրդեան համար միշտ անպատու մնալ : Առանա, Սարաշ,
Քիլիս, Թիւրքմէն, Արաբկեր, Սելիւսիս, Անթարի, Ադեսիս,
Սարսուան, Վիրէճիկ, Վեսնէ, Վարախակ, Վէյլան, Տարսոն,
Աեսարիս, Ուլնիս, Թիւրքմէն և ուրիշ քաղաքներ և գեղեր
աստ անդ հեռոցհեռէ կաթուղիկէ միութեան համար Սեզի
ձեռքերնին կ'երկնցունեն : Աս երեւոյթը, որստուական Ապիս-
կոպոսակիցք, անանկ սկիզբներէ յառաջ եկած է, որոնք Չեզի
անծանօթ չեն :

Սեր սիրելի, բայց կաթուղիկէ միութենէն դուրս գտնու-
ած եղբարց հասարակութիւնը պէտք էր որ հերձուածոյ մը բնա-
կան եղած հեռուութիւնները ժամանակին կրէր, թէ ի վարդա-
պետութեան և թէ ի կառավարութեան, օրէ օր երթար ու քայ-
քայէր աւագի վրայ շինուած տան մը ուէս, երբոր նոր ժամանակի
հողմերը սովորականէ աւելի շարժեցին և դեռ շարժելու վրայ
են՝ սպառնալով գերան գերանի քով չթողուլ : Արչափ ու Աթու-
ղիկէ կրօնն իր շքեղութեամբը, և բոլոր մասանց ամրութեամբ
նաեւ հեռուանց նայող մարդը աչուլները զարմացունէ « իբրեւ քա-
ղաք, որ ի վերայ լերին կայցէ », սակայն քիչ չեն անոր դէմ ան-
զգոյշներուն մտացը մէջ թշնամի մարդկան սնուցած նախապաշար-
մունքը և անոնց սրտերուն մէջ կաթուղիկէ եկեղեցւոյ դէմ թա-
փած դառնութիւնները : Վիսենք, սիրելի եղբարք, Սեր
ժողովրդեան բերումները : Անոր համար այս պարագաներուս մէջ
պէտք չենք աչքերնիս հեռացունել ան գործողութեան դէն՝ զորնոր
շատոնց մեղի գծած է Աւաքելական Աթուր՝ երկու կողման գահա-
վէժ ճամբաներէն զմեզ զգուշացունելով, այս ինքն՝ մէկ կողմանէ
դժբաղդութեամբ կաթողիկէ միութենէ, դուրս գտնուողներուն
հեռ քաղցրութեամբ վարուիլ եւ անոնց վայելած ամէն նկատմունք
գործածել, եւ մեկալ կողմանէ կաթողիկէ վարդապետութեան եւ
օրինաւոր կարգաց մասին մէջ սուտ ներողամտութեան ճամբուն չխո-
տորիլ : Մանանք նախ մեր անձնական օրինակովը գործնականապէս
ըմբռնելի ընել հեռաւորաց ու մերձաւորաց ան փեղերական
Հաւատոյ ու Արոյ միութիւնը որնոր Աստուածուստ արուած
փեղերական Վիսոյ մը հնազանդելով միայն կը յաջողի : Աթէ Հեռ-
մայ Հայրապետը զմեզ առանձնաշնորհութեամբ կը զարգարէ,

Իրեն հոգացողութեան մէկ մասը բարութեամբ Ահի հալորդելով՝
Իրեն վստահութիւնն անոր համար է որ Աթողիկէ Աղեղեցւոյ
բեւեռը եղող միութեան հոգւով տողորութելով իբր ճառագայթ
հանրութեան կենդրոնին յարինք: Այս սուրբ Աթուր միշտ ազգաց
ու ժողովրդոց բնաւորութիւններն ու սովորութիւններն, ցորչափ
եկեղեցական բարեկարգութեան համաձայն են, կը յարգէ: Աւստի
ապահովցունենք մեզի յանձնուած ժողովուրդը, որ հռովմէական
Աղեղեցին չէ թէ մինակ ընդդիմութիւն չունի, որ Արեւմտեան
լուսոյ հետ Արեւելեան ոգին ու ձեւեր պահուին մեր եկեղեցու
կան սովորութեանց մէջ, հապա ինքն իսկ ջահ առջեւնէս վաւերով
կուզէ բոլոր Արեւելեան եկեղեցիներու մէջ ճշմարիտ նախնական
բարեկարգութիւնն օր աւուր վերահաստատել: Յայտնաւեւ մեզմէ
գործակցութիւն մը բաղձալով՝ կ' ուզուի որ քիչ ատենէն Աթողի-
կոսական Միահոգոս մը գումարենք եկեղեցական կարգաւորու-
թեան առաւելագոյն հաստատութիւն եւ միօրինակութիւն տալու:

Այս ամէն գործառնութեանց մէջ քիչ պիտոր չըլլայ Ձեր
գործակցութիւնը՝ Մերելի որդեակք ժառանգաւորք, աշխար-
հիկք եւ վանականք, որովհետեւ Վաւք պիտոր ըլլաք մեր
բազուկները: Ժողովրդեան բազմութեան առջեւ աւելի Վաւք
կեցած էք, անոնց աչքերը առաւել եւս մօտուսա Ձեր կենաց
օրինակները պիտոր տեսնեն, եւ Վաւք էք որ խանձարուրքէն
մինչեւ դագաղք անոնց քայլ առ քայլ կ' ընկերանաք: Ձեր
անունը կը վկայէ, որ զՏէր ձեզի բաժին եւ ժառանգու-
թիւն ընարած ըլլալով կրնաք ու պէտք էք բոլորովին Աստուծոյ
սեղանոյն եւ անոր ժողովրդեան ըլլալ՝ ձեր միտքը ու ձեր սիրտը
կենցաղական հոգերու հետ բաժնելու հարկ չունենալով: Թէ
որ երկիր կայ, ուր եկեղեցականաց նիւթական ազատութիւնը չա-
փաւորուած է, ամէն ժամանակէ եւ ամէն տեղէ աւելի հիմա-
կուն առեն եւ աս մեր կողմիս կղերին բարոյական աղատութիւնը
վտանգի մէջ կը տեսնենք: Ձեր առջին հոգն ըլլայ, Մերելիք, իւրա-
քանչիւր իր կոչման համեմատ, ժողովրդեան ազգեցութենէն եւ
աշխարհական ազմկէն ազատ դիրք մը ստանալ եւ նոյնը զգուշու-
թեամբ պահել: Առանց ասոր հոգեւոր եւանդը, եթէ մարդ-
կային բնութեան տկարութեամբ նուազելու որ ըլլայ, չ' ար-
ծարժիր, աստուծային իրաց զիտութիւնը, որուն միշտ պիտոր
զգուշանան քահանային շրթունք, կ' աղօտանայ, կամաց կամաց
բեկեալ սիրտեր մխիթարելու խօսքերը կը պակսին, լեզուն ի քիմն

կը կաշի և սիրան անզգայեալ չի կրնար լացողներուն հետ լալ ,
չի կրնար հիւանդացողներուն հետ հիւանդանալ :

Զըլլայ որ խաբուիք Սիրելիք , ձեր պաշտօնին ծանրութեան
հետամամբ : Աթէ կը տեսնենք քովերինս անջատեալ կղեր մը ,
որուն մէջ սորվեցնելու պաշտօնը խորհրդոց մատակարարութեան
պաշտօնէն անսակ բաժնուած է , որ ի վստա կղերին ու ժողովըր-
դեան միայնգամայն , մէկ մասն վարդապետութեան , մէկալ մասն ալ
խորհրդոց մատակարարութեան և հոգւոց հոգէն զուրկ է , ասոր
կաթուղիկէ կրօնին կանոնները չեն կրնար հանդուրժել : Վաթու-
ղիկեայ ուղղափառ քահանան ոչմէկը եւ ոչ մէկալը կրնայ անխոյժ
լնել : Եւրանքանչիւր քրիստոնէի բեռանը վրայ՝ նոյն իսկ հրեշ-
տակացին ուսերու համար ծանր բեռ մը առած ըլլալով քահա-
նայն՝ չի կրնար անհոգութեամբ կամ առ խարխալ տարուիլ այս բեռը :
Սեծ են այսօրուան օրս մանկութեան վտանգները , և գժուա-
րացած է անոնց դատախարակութիւնը , որնոր ահաւասիկ ձեր
ձեռքն է : Ինչ որ մանկութեան տալենը դատախարակութեամբ Վրիա-
տոսի ստացած էք , շատ անգամ՝ լալով կըստիպուինք ըսելու , ապա-
կանեալ մարդկան ձեռք կամ գաղտնի ընկերութիւններով , բելի-
արայ աւար կերթայ : Աս անսովոր պարագաները իրօք չէ թէ
մեր սիրտը վհատութիւն պիտոր ձգեն , հապա եւս աւելի զմեզ
պիտոր իմեն մեր բոլոր զօրութիւնները ժողվելու : Սի վախնաք ,
Սիրելիք , նաեւ ասանկ վտանգներու մէջ մեր սուրբ Արօնը Աւ-
աուծոյ քահանային դործողութիւնները ու քայլերը անանկ իր կա-
նոններով զծած է , որ կրնայ անոնց մէջէն անվստա անցնիլ , անմե-
ղութեամբ յարատեւել , մանաւանդ թէ եւս քան զեւս սրբու-
թեամբ եւ արդարութեամբ ծաղկիլ : Աերջապէս չենք կրնար
զանց ընել մեր Սրբազան Հօրը տարիներ առաջ մեր աղբի
ժառանգաւորաց ուղղած խօսքերը ձեզի յիշեցնելու , այսինքն , որ
իւրաքանչիւր ձեր Առաջնորդներու ըստ արժանւոյն հպատակելով
հնազանդիք , եւ յիշելով ձեր կոչումն ու պատիւը՝ վարուց ծան-
րութեամբ եւ կենաց սրբութեամբ պահէք ան ամէն բան , որով
ժողովուրդ առաւել եւս կը յորդորուի ի սէր եւ ի յարգութիւն
ձեր աստիճանին : Աւստի մեծապէս զգուշանալով ան բաներէն ,
որոնք եկեղեցականաց արգիւռած են եւ չեն վայլեր , յանձն չառ-
նէք ամենեւին ինչ որ կրնայ ուրիշներուն գայթակղութիւն բե-
րել , այլ մանաւանդ թէ աշխատեցէք զձեզ բարի դործոց օրինակ
ընծայելու ի բանս , ի կենցաղավարութեան , ի սէր առանց կեղ-

ծաւորութեան, ի վարդապետութեան, ի մարքութեան : Արբոր առ հարկի կամ հողեւոր պաշտաման պատճառաւ ուշիտաբնականաց հետ կենցաղավարելու ըլլաք՝ ամէն գործքերնուդ մէջ եկեղեցաւ կան անձին պատիւը ու մեծութիւնը այնպէս ջանաք պահելու, որ ամենայն առաքինութեան զարդուք լիայլելով Քրիստոսի անուշահոտութիւնը բուրէք : Զըլլայ որ հեղգութիւն ընէք, մանաւանդ աստուածային գրոց եւ սրբազան գիտութեանց պարապելու, որպէս զի կարող ըլլաք պատասխան տալ ձեր բերնէն օրէնք փնտռողներու, եւ Աստուծոյ եւ եկեղեցւոյ պատուիրանները ազիտաց ու մոլորելոց սորվեցնել : Առ առանձին խնամով չէ թէ ինչ որ ձերն է, այլ ինչ որ Յիսուսի Քրիստոսի է՝ ան փնտռելով փոյթ տարէք, Սիրելիք, ձեր հողեւոր պաշտաման գործը բարեպաշտութեամբ եւ սրբութեամբ կատարելու, եւ միաբան միասիրտ ձեր բոլոր ջանքը ձեր սեպհական Աւաջնորդաց ջանքերուն հետ միացնելու անփոյթ մ' ըլլաք, որպէս զի հաւատացելոց յաւիտենական փրկութիւնը հոգաք, եւ մեր սուրբ հաւատքը եւ անոր վարդապետութիւնն աւաւել ծաղկի. եւ իսկէք նեւէք ասորածայնութեան սերմերը եւ քրիստոնէական միաբանութեան եւ խաղաղութեան սէրն ամէնուն սիրտը անկէք :

Ար մնայ որ մեր խանդաղատական ձայնը ձեզի դարձնելով, ամենափրկի ի Քրիստոս որդեակք, բարեպաշտ հաւատացեալք, ամէն բանէ առաջ յորդորենք եւ աղաչենք ի Տէր, որ ձեր օրինաւոր Աւաջնորդաց պարտաւոր հնազանդութենէն բան մը պակաս չընէք, գիտնալով որ Հոգին Սուրբ զանոնք դրած է Աստուծոյ եկեղեցին հովուելու, եւ ձեր փրկութիւնը անոնց յանձնուած է եւ ձեզի համար կրկին համար ունին տալու, օր մը Քրիստոսի Տեառն մերոյ եւ հոս միշտ անոր Փոխանորդին : Աւստի ուրիշ բան չեն ըներ բայց եթէ իրենց պարտքը, երբոր զգուշութեամբ կը հսկեն եւ կ' աշխատին, որ զձեզ փրկութեան ճամբան հովուեն ճշմարտութեամբ, տկարացեալը կը զօրացնեն, խախտածը կը հաստատեն, խոտորածը կը շիտկեն եւ փրկութեան խօսքերով զձեզ յաւիտենական կենաց կը սնուցանեն, որպէս զի Աստուծոյ եւ եկեղեցւոյ օրինաց զգուշաւոր պահպանութեամբ շողաք իբրեւ ընտիրք ի մէջ կամակոր եւ խեղաթիւր մարդկան :

Անմտադիր չենք, Սիրելիք թէ այս մասին վտանգաւոր հողմերու առջեւ էք : Արդէն շատոնց քանի մը արեւելեան թիւր գաղափարներ զորոնք անդադար ըսելու ստիպուած էք եւ որոնց

միշտ կը հրաւիրուիք, չէին դադարիր զձեզ նեղելէն. նոր աւեաններս արեւմտեան ժանտաղեր գաղափարաց հոսանք մ' ալ դիմեց իրարու խառնուելու:

Արեւելեց թիւր գաղափարաց գլխաւորը կրնանք աշխարհականաց եկեղեցական գործառնութեանց միջամտութիւնը սեպել: Չկայ, Արեւելք, ասկէց աւելի վնասակար, ասկէց աւելի մահաբեր սխալմունք, երբոր ասանկ երկու իշխանութիւն, աշխարհական ու եկեղեցական, օժեալ չօժեալ ձեռուլները իրարմէ չեն զանազանուիր, եւ ան' որ հօտ է, ան' որնոր ոչխար է, հովիւ կ'ըլլայ, եւ հովիւները հօտ կը ձեւանան, անոնք' որոնք պիտոր սորվին, կը սորվեցունեն, եւ որոնք որ ի Քրիստոսէ հրաման ունին որ սորվեցունեն, լռելով աշակերտաց կարգը խոնարհած կերեւան: Այս ասանկ կը տեսնէք ձեր բոլորակքը, բայց ասիկայ հերձուածոյ մը դառն հետեւութիւն է. « Արով իւրք մեղանչէ որ, նովիմք եւ պատժեացի »: Հոն կղերը, եկեղեցական մարմնոյն միութեան Աստուծմէ գրուած կենդրոնէն բաժնուած, ինք զինք ինքնագլուխ լրած ատեն, ինչպէս որ իրաց բնութիւնը կը պահանջէր, ժողովրդեան գերի եղած է եւ միանգամայն անհանգուրժելի բեռ մը, անանկ որ կղեր ու ժողովուրդ սուրբ եկեղեցւոյ ոգւոյն եւ օրինացը գէմ ձեռք բերած անկախութեան դժնդակ հետեւութեանց նշանները իրարու վրայ կը տեսնեն: Արեւելք, եթէ կորսուած քաղաքային իշխանութեանց ու վարչութեանց փոխարէն եկեղեցական տահմանի մէջ միսթարութիւններ գտնել ուղուի, ստուգիւ չի կրնար աստուածային օրէնքը աս սեղանակապտութեան տեղի տալ: Այժմէ Արեւելք իր հիմակուան շղթաները եւ տերակ մնալու դժբաղդութիւնն ունեցած է, անշուշտ յայտն եղած է իր մեծագոյն յանցանքը, որ զԱստուծոյն Աստուծոյ եւ եկեղեցւոյ թողուցած չէ:

Արիշ մոգական ձայն մը ազգերու եւ ժողովուրդներու խելքը կ'արբեցնէ, այսինքն, ցեղի կամ ազգայնութեան անուն կամ սէրը: Արեւելք, լիապէս համոզուինք, որ չկայ ճշմարիտ, չկայ բարի, չկայ գեղեցիկ ու վայելուչ բան մը, որուն մեր սուրբ կրօնը գէմ գայ կամ արգելք ըլլայ: Ճշմարտութեան գէմ կը խօսին եթէ չարամիտք զձեզ համոզելու կը ճգնին որպէս թէ ուղղափառ կրօնի ու Առաքելական Աթոռոյն սէրը Ազգին ու Հասարակութեան սիրոյն կը վստահ, չի տածեր կը խեղդէ անոր սեպհական ոգին: Չէ, Արեւելք, նոյնը մանա-

ւանդ կ' աղնուանէ , նոյնը կը կարդաւորէ եւաւելի բանաւոր
կրնէ : Ո՞վ կրնայ աղգասիրութիւն կամ հայրենասիրութիւն ըստա-
ծը աւաքինութիւն անուանել , երբոր այնչափ վայրենանայ , որ անոր
աստուածային ու մարդկային օրէնք զոհուի , երբոր եկեղեցին անոր
միջոց , չէ թէ վախճան բռնուի , երբոր որ եւ իցէ կրօն՝ ճշմա-
րիտ կամ սուտ , հոգ չէ , միայն անոր համար պահել ուղուի , վասն
զի քաղաքական կամ շահագիտական տեսութեամբ առ ժամս օգտաւ
կար կ'երեւայ , իբրեւ թէ երկնաւոր ճշմարտութիւնները ներքին
արժէք մը չունենան , եւ մեր Ազգակիցք մինակ առ կենաց հա-
մար ծնած ըլլան , եւ չըլլայ ուրիշ բարձրագոյն բարիք , որով
կարող ըլլան թէ հոս յարաասուաց վայրի , որչափ հնար է , եւ
թէ անդին երջանիկ ըլլալ : Ճշմարիտ քրիստոնէութիւնը անանկ
բարձր կարգի ճշմարտութիւններ մարդկան հաղորդած է , որ անոնց
սահմանը մտած ատեննիս ալ խիստ ցեղական բաժանումները կը
ըեն , տեսնելով որ յոյն , հռովմայեցի , խուժ գուժ , սկիւթացի ,
ծովերէ գետերէ եւ լեռներէ անդին կամ ասդին , մէկ երկնաւոր
Հօր մը որդեգրութեան մէջ կը միանան՝ Վրիստոսի Տեառն
մերոյ ժառանգութեան հաւասար իրաւունքով եւ Հօգւոյն Արբոյ
պարգեւներուն վրայ միասկէս յուսալով : Վրիստոնէական կրօնը
շինուած չէ աղգաց եւ լեզուաց զանազանութեան վրայ , հապա
անոր հակառակ , սո՛ւ է քրիստոնէութեան հիմնական գաղափարը ,
որ ամէն մարդիկ կրկնակի արեւակից են իրարու , այսինքն , ինչ-
պէս մի եւ նոյն հօր արեւէն սերելով՝ յանցանք մահ ու դատաւ-
պարտութիւն , նոյնպէս միոյն Վրիստոսի արեան կցորդութեամբ
շնորհք , արդարութիւն եւ յաւիտենական կեանքը կը ժառանգեն :
Չի կրնար բան մը ան միսիթարութեան տեղը լեցունել , զորնոր
ճշմարիտ քրիստոնէայն կ' զգայ , երբոր ինք զինք ան մեծ Վեր-
գաստանին մէջ կը գտնէ , որուն հանուակեր Աստուծոյ մարմնաւ
ցեալ Քանն է , որնոր իր Հօգւով Արբով յաներեւոյթս եւ Պետրու-
սիւ որնոր իր յաջորդներուն վրայ միշտ կենդանի է , զանիկայ երեւ-
ւելապէս կը կառավարէ , կը սրբէ ու կը սնուցանէ , որուն մէջ
ազգք եւ ազինք իրենց սէրը մի եւ նոյն Վերագոյն Հօր մը իբրեւ
սիրոյ կենդրոնի մը վրայ ժողուած են , ուսկէց բոլոր երկիր քրիստո-
նէական հասարակութեան ամէն մէկ անդամներուն զանազան վը-
տակներով անուպառ լոյս եւ խաղաղութիւն կը դառնայ եւ միշտ
ճշմարիտ կը մնայ թէ « Ամենայն հաւատացելոց է սիրտ եւ անձն-
մի » : Ա երջապէս , Սիրելիք , եթէ մեր ուղղափառ ժողովուրդը

ինչ ինչ առաւելութիւններ ունեցեր է, քաղաքակրթական, բարոյական եւ ուսումնական, անաչառ խօսելով, նոյները մինակ կաթուղիկէ կրօնին պարտական է: Անոր համար կրնանք, մանաւանդ թէ պէտք է, Արեւելք, ամենայն կերպով վստահ ըլլալ՝ որ աս ճամբէն, եւ մինակ աս ճամբէն մեծագոյն օրհնութիւններ մեզի նախախնամութենէն պատրաստուած են: Իրաւամբք ասկէ քիչ տարիներ առաջ մեր Արեւելան Հայրը մեր ազգին ազնուականաց եւ իշխանութեամբ կամ ճոխութեամբ յառաջագէմներուն իր խօսքը դարձունելով՝ կ'ըսէր թէ ձեր հոյակապ եւ ակունաւոր ազգին ասկէ աւելի մեծագոյն եւ օգտակար բան չի կրնար ըլլալ որ ինչպէս վաւօք ու պատուով, անանկ ալ առաքինութեանց լուսով ուրիշներէն աւելի շողաք, վասն զի քրիստոնեայ ժողովուրդը ձեզմէ օրինակ կ'ուզէ, որ անոր հետեւի: Աստի աւելի եւս ձեզմէ կը խնդրենք, որ բարեպաշտութեամբ եւ համաշունչ միաբանութեամբ յառաջագէմ ըլլալով չէ թէ մինակ եկեղեցւոյ եւ ձեր սրբազան Առաջնորդաց դիմադիր չըլլաք, ինչպէս դժբաղդաբար կը տեսնուի կաթուղիկէ միութենէն բաժնուած հասարակութեանց մէջ, հապա ձեր բոլոր ճիգն յայն ժողովէք, որ կաթուղիկէ եկեղեցին օր ըստ օրէ աւելի զարգանայ ձեր կողմերը, եւ ամէնքը պատշաճ յարգութիւն եւ հնազանդութիւն մատուցանեն թէ այն դերագոյն եւ լիակատար իշխանութեան, որնոր Աւարոսի եւ անոր յաջորդաց Հռոմայ Վահանայապետաց աստուածուստ ի Քրիստոսէ շնորհուած է, եւ թէ ան սուրբ եւ յարգելի իշխանութեան, զոր Ապիսկոպոսք իրենց հօտին վրայ ունին, որովհետեւ աս երկու իշխանութիւնը ոչ երբեք քաղաքական իշխանութեան մը տակ կրնայ իյնալ կամ հպատակել: Ահաւասիկ կը տեսնէք, Արեւելք, թէ ինչ վաւօք կրնաք ստանալ եւ ինչ առատ վարձք վասակիլ ամենայն բարիք հատուցանող Աստուծմէ, եթէ մեր խրատուց ու բաղձանաց անալով մեր ամենասուրբ կրօնին օգուտն ու պայծառութիւնը ձեր բոլոր կարողութեամբը ջանաք հոգալու: Ասոնք են, Արեւելք, մեր խօսքերը, զորոնք պարտք սեպեցինք հայրաբար ձեզի ուղղելու, նոյն են մեր Արեւելան Հօր Վրասի յորդորներն ալ, զորոնք ինչպէս գրով նոյնպէս խօսքով յեղյեղած է, ձեր ամէն մէկուն համար մեր նուառութեանը իր առաքելական օրհնութիւնը յանձնելով:

Ետնարհինք պատուական Աղբարք, սիրելի Հաւատացեալք, խոնարհինք սրտի մօտք ողորմութեանց հօր եւ մխիթարու-

Թեանց Աստուծոյն առջեւ, շնորհք լոյս եւ զօրութիւն խնդրելու,
բարեխօս բռնելով մեզի իրեն Արածին Արդւոյն փառաւոր Այրը
երկնից ու երկրի անարատ Թագուհին ամենուս յոյսն ու քաղցրու-
թիւնը: Ասոր առանձին պաշտպանութեանը տակ դրաւ նաեւ
Արքայան Վահանայապետը մեր եկեղեցին, մեր կաթողիկոսու-
թիւնը ու մեր Ազգը, երբ անցեալ յունիս ամսոյն 27 ին հովուա-
կան խնամատարութեամբ մեր Ազգեղեցւոյն բարօրութեան եւ հաւ-
տասութեան հանգամանքները տնօրինելու համար մեր նուաստու-
թիւնը ազգային եպիսկոպոսակցօք հանդերձ ընդունելու ատեն՝ Աս-
տուածածնայ հրաշագործ պատկեր մը իբր յիշատակ մեր նուաստու-
թեանը ընծայելու բարեհաճեցաւ: Ասոր ուրեմն մեր մրրիկներուն ու
վաճառներուն մէջ վերցունենք աչքերնիս, Արեւիք, որնոր իբրեւ
լուսալիւր ասաղ կը փայլի մեր ալեկոծ ճանքուն վրայ, որով հայ-
րենիք կը դիմենք:

Վեզի վերջապէս կը պաղատինք, Հայաստանեայց լուսա-
ւորութեան Հայր, նայէ՛ հաշտ ակամբ այս հովուական Աթո-
ւոյն որնոր քուկդ է, քու արդեամբքդ է, եւ աս ժողովրդեան,
որնոր Վու Պետրոսի Վահէն բերած վարդապետութեանդ եւ
օրինակիդ անխտոր կը հետեւի: Վուն Հայր, որ արդէն երկ-
նաւոր Արուսաղէմի մէջ փառօք ու պատուով պսակուած, կ'ար-
բենաս Աստուծոյ տանն պարարտութենէն, մի՛ դադարիր մեր փրկու-
թեան հոգէն, մի՛ լռեր մեր սիրելի եղբարց համար բարեխօսելէն,
որոնք Վու վարդապետութեանդ լուծն չեն պահեր: Ահա Վեզի
հետ սպիտակահանդերձ կը ցնծան ան երկու աղաւնիք Վայխանէ
եւ Հռիփսիմէ, որոնք աս եօթն բլուրներու քաղքէն Հայաստան
Թուան, հոն հռովմէական հաւատքը իրենց արեանը հետ սերմա-
նելու: Խառնեն կ'աղաչենք, խառնեն ասոնք ալ Աստուծոյ Վա-
ռին առջեւ իրենց աղաչանքները Վուկիներուդ, որպէս զի յաղ-
թանակէ երկնաւոր ճշմարտութիւնը ամէն միտքերու, տիրէ սերը
բոլոր սիրտերու, եւ ամենուն վրայ փառաւոր ըլլայ անուն հեռուն
մերոյ Յիսուսի Վրիստոսի այժմ՝ եւ միշտ եւ յաւիտեանս:

ԿԼԿ
1023

[404]

Spence
Growth of the
Fruit - V. purpurea

1214

1023